

УДК 329 (477)

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-64-70

**Юрій
КИРИЧЕНКО**[©]
доктор юридичних
наук, професор

**Павло
НАЗАРЕНКО**[©]
кандидат
юридичних наук,
доцент

(Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна)

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ст. 55 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджено конституційну практику нормативного регулювання права на судовий захист, закріпленого у ст. 55 Конституції України та в аналогічних нормах конституцій європейських держав. Обґрунтовано необхідність викладення зазначеної норми відповідно до вимог міжнародних документів із прав людини.

Ключові слова: конституція, права людини, право на захист, судовий захист.

Постановка проблеми. Актуальність досліджуваного питання обумовлюється основним завданням будь-якої демократичної держави створити ефективну систему захисту прав і свобод людини, побудовану на принципах законності та рівності всіх перед законом. І тому держава зобов'язана, дотримуючись вимог ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, забезпечити кожну людину, якщо її права чи свободи порушені, ефективними засобами правового захисту.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Науково-теоретичним підґрунтям для дослідження зазначеної теми стали національне конституційне законодавство та конституційне законодавство європейських держав, а також праці вчених з обраної проблематики.

Слід наголосити, що на сьогодні в Україні не проведено серйозних наукових досліджень щодо порівняльно-правового аналізу положень норм Конституції України з відповідними положеннями норм конституцій європейських держав, в яких закріплено право на судовий захист.

Викладене свідчить про актуальність окресленої проблематики та наявність потреби в подальших наукових дослідженнях.

Метою статті є проведення порівняльно-правового аналізу положень норм конституцій України та європейських держав, у яких закріплено право на судовий захист, а також формулювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення положень ст. 55 Конституції України.

Виклад основного матеріалу. Право на судовий захист, закріплене у ст. 55 Конституції України, є невідчужуваним правом людини, якому приділяється значна увага не тільки з боку науковців, а й практичних працівників. Як зазначає І. Завальнюк, конституційне право людини і громадянина на судовий захист є складним за своєю

© Ю. Кириченко, 2023
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-1212-1622>
kirichenko_yuriy84@ukr.net

© П. Назаренко, 2023
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-6569-0845>
pavelnazarenkoo@gmail.com

правовою природою багатонаціональним соціально-правовим явищем. Така складність, на думку вченого, пояснюється насамперед двоїстою структурою вищезазначеного права [1, с. 14]. Крім того, це право знайшло своє відображення й у ч. 3 ст. 8 Конституції України, згідно з якою звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [2], що, на думку М. Козюбри, не узгоджується зі ст. 55, згідно з якою судом захищаються не лише конституційні, а всі права та свободи [3, с. 7].

Аналіз наукової літератури засвідчив, що серед учених немає єдиного підходу щодо трактування поняття «право на судовий захист», що негативно позначається на юридичній практиці. Так, З. Шевчук визначає право на судовий захист як право кожного на відкритий розгляд і вирішення протягом розумного строку компетентним, незалежним і неупередженим судом конкретної судової справи правовими засобами, наданими судом з метою захисту гарантованих Конституцією та законами України, а також нормами міжнародного законодавства прав і свобод людини і громадянина прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, та законодавчо закріплену і гарантовану можливість оскарження судового рішення з мотивів його незаконності або необґрунтованості [4]. А за висловлюванням М. Менджул, право на судовий захист передбачає, що кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону [5, с. 7]. Дещо іншої думки дотримується Г. Тимченко, який вважає, що право на судовий захист – це гарантований Конституцією правовий інструмент, за допомогою якого суб'єкти права можуть домогтися відновлення порушеного права [6, с. 14].

Право на судовий захист є міжнародно визнаним правом людини, що знайшло своє закріплення в Загальній декларації прав людини (ст. 8), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 2), а також у конституціях Азербайджану, Албанії, Андорри, Болгарії, Вірменії, Греції, Грузії, Естонії, Іспанії, Італії, Латвії, Ліхтенштейну, Литви, Люксембургу, Північної Македонії, Молдови, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Румунії, Сан-Марино, Сербії, Словаччини, Словенії, Туреччини, Угорщини, Хорватії, Фінляндії, Чехії, Чорногорії. Водночас конституціями Австрії, Бельгії, Боснії і Герцеговини, Данії, Норвегії, Франції, Швейцарії та Швеції це право не врегульовано.

Конституція України в ч. 1 ст. 55 проголосила, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [2]. Тобто держава гарантує кожному захист його прав і свобод у судовому порядку і не може відмовити у здійсненні правосуддя, якщо людина вважає, що її права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються правові чи практичні перешкоди для їх реалізації. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених згідно з вимогами чинного законодавства України, є порушенням права на судовий захист, котре не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Такий самий підхід застосували й законодавці деяких європейських держав. Так, у ч. 1 ст. 21 Конституції Румунії закріплено, що будь-яка особа може звернутися до суду за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів [7], а в ч. 1 ст. 30 Конституції Литви встановлено, що особа, конституційні права або свободи якої порушуються, має право звернутися до суду [8].

Дослідження положення ч. 2 ст. 55 Конституції України дозволяє констатувати, що в ній закріплена гарантія щодо права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. При цьому під терміном «оскарження» слід розуміти звернення людини або колективу людей до компетентних органів з метою захисту чи поновлення порушених прав, свобод та інших законних інтересів [9, с. 195]. Тому оскарження як дія людини або колективу людей у формі звернення до суду являє собою позитивну цінність для них, є реальною потребою, оскільки безпосередньо служить захисту прав, свобод та законних інтересів людини. Аналогічні гарантії встановлені й у конституціях Азербайджану, Польщі, Словаччини, Словенії, Угорщини, Фінляндії, Хорватії, Чехії.

Порівняльний аналіз конституцій європейських держав дає підстави стверджувати, що в них не існує єдиного підходу щодо суб'єктів права на захист. Так, у конституціях Ліхтенштейну, Словаччини, Чехії суб'єктами захисту прав і свобод виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові і службові особи; у Польщі, Угорщині і Хорватії – суди, органи публічної влади та інші органи; в Азербайджані – державні органи, політичні партії, професійні спілки, інші громадські об'єднання, а в Північній Македонії – державні управління та інші установи.

При цьому варто звернути увагу на те, що в більшості конституцій європейських держав взагалі не закріплено будь-яких суб'єктів цього права. І тому пропонуємо розширити коло суб'єктів іншими державними органами, до яких кожна людина може звернутися за захистом своїх прав і свобод.

Досліджуючи положення ч. 2 ст. 55 Конституції України, слід відзначити, що держава гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності лише органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. У зв'язку з цим постає питання: як бути у випадку, коли права і свободи людини порушуються іншою фізичною чи юридичною особою, які не належать до жодного з перелічених органів? Це питання конституційна норма оминає, й тому, на нашу думку, конструкція ч. 2 ст. 55 Конституції України є не зовсім логічною, оскільки права і свободи людини повинні підлягати захисту в будь-якому випадку і незалежно від того, хто їх порушив. Враховуючи це, пропонуємо в ч. 2 ст. 55 Конституції України поряд із органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їхніми посадовими і службовими особами передбачити також і фізичних та юридичних осіб. Аналогічної думки дотримуються М. Аракелян і Н. Узун, які вважають, що цілком природним є запровадження такого порядку, коли особа мала б можливість вдатися до судового захисту в усіх випадках виникнення конфліктних ситуацій між нею й іншими фізичними та юридичними особами [10, с. 19].

Конституція України в ч. 3 ст. 55 закріпила положення, що передбачає, крім судового захисту, також право кожного в разі порушення його прав і свобод звертатися за захистом своїх прав і свобод до позасудових суб'єктів, котрі уповноважені захищати права і свободи людини і громадянина, а саме до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. При цьому закономірно виникає два питання: 1) чи потрібно в досліджуваній нормі Конституції України закріплювати одного суб'єкта захисту прав і свобод людини і громадянина? 2) як же тоді бути з іншими суб'єктами захисту прав і свобод людини і громадянина? До таких суб'єктів, крім Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, належать: Президент України, Кабінет Міністрів України, органи прокуратури, органи внутрішніх справ, місцеві державні адміністрації та інші державні органи. Так, відповідно до ч. 2 ст. 102 Конституції України «Президент України є гарантом... додержання... прав і свобод людини і громадянина» [2]. У деяких конституціях європейських держав прямо закріплені суб'єкти захисту прав і свобод людини і громадянина. Зокрема, у ст. 71 Конституції Азербайджану зазначено, що дотримуватись і захищати права і свободи людини і громадянина, які закріплені в Конституції, є обов'язком органів законодавчої, виконавчої та судової влади [11], а в конституціях Албанії, Іспанії, Північної Македонії, Німеччині, Польщі, Сербії, Словаччини, Словенії, Хорватії, Чехії та Чорногорії цими повноваженнями наділені органи конституційної юрисдикції. Наприклад, у ст. 161 Конституції Іспанії проголошено, що Конституційний Суд має повноваження для «прийняття рішення про захист прав і свобод...» [12], а в ч. 1 ст. 124 Конституції Молдови встановлено, що «Генеральний прокурор і підлеглі йому прокурори захищають... права і свободи громадян...» [13].

Отже, зважаючи на техніко-юридичну конструкцію ч. 3 ст. 55 Конституції України, можна констатувати, що кожна людина має право звертатися тільки до одного суб'єкта захисту прав і свобод, а саме до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а щодо інших у неї такого права немає. Тому, на нашу думку, закріплювати одного з багатьох позасудових суб'єктів захисту прав і свобод людини і громадянина в конституційній нормі є недоречним. Підтвердженням цієї тези є те, що тільки три європейські держави (Вірменія, Польща і Португалія) на конституційному рівні закріпили право на звернення до омбудсмена. Наприклад, у ст. 80 Конституції Польщі вказано, що «кожен має право відповідно до визначених у законі принципів звертатися до Уповноваженого з Громадянських прав з проханням про надання допомоги в захисті своїх свобод і прав, порушених органами публічної влади» [14], а в ч. 1 ст. 23 Конституції Португалії визначено, що «громадяни мають право подавати скаргу Охоронцю справедливості на дію чи бездіяльність представників влади...» [15]. Враховуючи викладене, а також те, що Уповноважений, за словами П. Рабіновича, виступає лише як посередник між людиною і державою, а звернення людини до Уповноваженого переважно є засобом привернути увагу суспільства і держави до порушення прав конкретної людини [16, с. 269], пропонуємо вилучити положення ч. 3 ст. 55 з тексту Конституції України.

Також варто наголосити, що згідно з ч. 4 ст. 55 Конституції України кожному

гарантується право звернутися з конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. При цьому, як відзначає А. Івановська, втілення в державно-правову практику України інституту конституційної скарги здійснить позитивний вплив на всю правозастосовчу діяльність, спрямовуючи її в конституційне русло, сприятиме утвердженню й забезпеченню прав і свобод людини як вищої соціальної цінності [17, с. 42].

Крім України, інститут конституційної скарги є характерним для Австрії, Албанії, Андорри, Вірменії, Грузії, Іспанії, Північної Македонії, Німеччини, Польщі, Сербії, Словаччини, Словенії, Хорватії, Чехії, Чорногорії, Швейцарії та має свої особливості, а саме: в одних країнах шляхом подання конституційної скарги захисту підлягають усі конституційні права і свободи, а в інших – їхній певний перелік, котрий зазвичай охоплює громадянські та політичні права. Як правило, в зазначених європейських державах правом звернення з конституційною скаргою наділяються фізичні особи, які вважають, що мало місце порушення їхнього конституційного права чи свободи. Наприклад, у ст. 89 Конституції Грузії вказано, що «Конституційний Суд Грузії... на підставі позову громадян розглядає конституційність нормативних актів, що регулюють питання, передбачені главою 2 Конституції Грузії» [18], а в ст. 131 Конституції Албанії закріплено, що Конституційний суд приймає «остаточне рішення за скаргами приватних осіб про порушення їхніх конституційних прав... але після того, як будуть вичерпані всі юридичні засоби захисту цих прав» [19].

На нашу думку, гарантування кожному на конституційному рівні права звертатися з конституційною скаргою до Конституційного Суду України відповідає позитивному європейському досвіду та збільшує можливості захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина національними правовими засобами.

Аналізуючи положення ч. 5 ст. 55 Конституції України, можна констатувати, що, по-перше, право на звернення до міжнародних органів визначається як суб'єктивне право людини; по-друге, тут окреслено два рівні захисту: національний та міжнародний, що означає, що основними гарантами прав людини є національне законодавство й сама держава, на території якої вона проживає. Вважається, що людина використала всі національні можливості захисту, якщо її права не були відновлені й після розгляду скарги апеляційним судом. Аналогічні рівні захисту прав людини передбачено в конституціях Вірменії, Сербії та Чорногорії. Зокрема, у ч. 4 ст. 18 Конституції Вірменії закріплено, що «кожен відповідно до міжнародних договорів Республіки Вірменія має право звертатися з проханням про захист своїх прав і свобод до міжнародних органів із захисту прав і свобод людини» [20], а в ч. 2 ст. 22 Конституції Сербії зазначено, що «громадяни мають право звертатися до міжнародних організацій для захисту своїх прав і свобод, гарантованих Конституцією» [21].

Не менш суттєве значення для забезпечення ефективного юридичного захисту людиною своїх прав і свобод має закріплене в ч. 6 ст. 55 Конституції України право кожного будь-якими не забороненими законом засобами особисто захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Це пояснюється тим, що питання правового захисту населення, хоча й забезпечуються державою, вже не є сферою її виключної компетенції, а також тим, що в розвиненому громадянському суспільстві кожна людина повинна мати максимум таких можливостей. При цьому, як зауважує С. Параниця, людина повинна використовувати різні способи обстоювання своїх прав, у тому числі за допомогою зброї. І далі вчений робить висновок, що чим активніше людина здійснюватиме діяльність із самостійного захисту своїх прав, свобод і законних інтересів, тим менше буде бажаючих порушувати ці права [22, с. 70–71].

Положення про захист прав і свобод людини і громадянина незабороненими законом способами знайшло своє закріплення й у конституціях Азербайджану, Вірменії, Латвії, Молдови, Португалії та Чехії. Так, у п. 1 ст. 26 Конституції Азербайджану зафіксовано, що кожен має право захищати не забороненими законом способами і засобами свої права і свободи [11], а в ч. 2 ст. 18 Конституції Вірменії передбачено, що кожен має право на захист своїх прав і свобод всіма засобами, не забороненими законом [20].

Таким чином, дослідження положення ч. 6 ст. 55 Конституції України засвідчило, що, по-перше, право на захист своїх прав і свобод не забороненими законом засобами належить кожній людині, яка на законних підставах перебуває на території України; по-друге, здійснення цього права розповсюджується на всі групи прав людини; по-третє, кожна людина може самостійно обирати засоби захисту, котрі вона вважає найбільш

прийнятими для себе за матеріальними, моральними та іншими критеріями.

Висновки. Отже, з метою усунення протиріч між положеннями міжнародно-правових актів у сфері прав людини і національним законодавством, а також враховуючи зарубіжний досвід щодо конституційно-правового регулювання права на судовий захист, пропонуємо положення ст. 55 Конституції України викласти відповідно до вимог міжнародних документів з прав людини.

Список використаних джерел:

1. Завальнюк І. В. Поняття «Право на судовий захист»: сучасні науково-теоретичні погляди. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. № 4. С. 14–16.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Козюбра М. Теоретичні проблеми реалізації нової Конституції України. *Українське право*. 1996. № 3. С. 4–12.
4. Шевчук З. І. Право на судовий захист в сучасних умовах. *Актуальні проблеми права: теорія та практика*. 2012. № 24. С. 545–552.
5. Менджул М. В. Судовий захист прав та інтересів громадян. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2013. 212 с.
6. Тимченко Г. П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 20 с.
7. Конституція Румунії від 21 листопада 1991 р. URL: <http://www.constitutions/archives/184>.
8. Конституція Литовської республіки від 25 жовтня 1992 р. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm.
9. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду : монограф. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 540 с.
10. Аракелян М., Узун Н. Забезпечення конституційного права людини на захист прав і свобод судом. *Право України*. 2006. № 1. С. 19–21.
11. Конституція Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 р. URL: http://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420395.
12. Конституція Королівства Іспанія від 27 грудня 1978 р. URL: <http://vivovoco.rls>.
13. Конституція Республіки Молдова від 29 липня 1994 р. URL: <http://www.base.spinform>.
14. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
15. Конституція Португальської Республіки від 2 квітня 1976 р. URL: <http://worldconstitutions/archives>.
16. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посібник. Київ : Атіка, 2004. 464 с.
17. Івановська А. М. Конституційне правосуддя і захист прав людини: позитивний зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3. С. 36–42.
18. Конституція Грузії від 24 серпня 1995 р. URL: <http://www.georgian/constitution>.
19. Конституція Республіки Албанія від 21 жовтня 1998 р. URL: <http://www.worldconstitutions/archives/104>.
20. Конституція Республіки Вірменія від 27 листопада 2005 р. URL: <http://www.constitutions/archives>.
21. Конституція Республіки Сербія від 30.09.2006 р. URL: <http://www.parlament.gov.rs/content>.
22. Параниця С. Реалізація права людини на самозахист за допомогою зброї в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2012. № 3. С. 70–73.

Надійшла до редакції 30.05.2023

References

1. Zavalniuk, I. V. (2020) Poniattia «Pravo na sudovyi zakhyst»: suchasni naukovo-teoretychni pohliady [The concept of «Right to judicial protection»: modern scientific and theoretical views]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria : Yurysprudentsiia*. № 4. pp. 14–16. [in Ukr.].
2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. Art. 141. [in Ukr.].
3. Koziubra, M. (1996) Teoretychni problemy realizatsii novoi Konstytutsii Ukrainy [Theoretical problems of implementing the new Constitution of Ukraine]. *Ukrainske pravo*. № 3. pp. 4–12. [in Ukr.].
4. Shevchuk, Z. I. (2012) Pravo na sudovyi zakhyst v suchasnykh umovakh [The right to judicial protection in modern conditions]. *Aktualni problemy prava: teoriia ta praktyka*. № 24. pp. 545–552. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2012_24_69. [in Ukr.].

5. Mendzhul, M. V. (2013) Sudovi zakhyst prav ta interesiv hromadian [Judicial protection of the rights and interests of citizens]. Uzhhorod : Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi. 212 p. [in Ukr.].
6. Tymchenko, H. P. (2002) Sposoby ta protsesualni formy zakhystu tsyvilnykh prav [Ways and procedural forms of protection of civil rights] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03. Kharkiv. 20 p. [in Ukr.].
7. Konstytutsiia Rumunii [Constitution of Romania] vid 21 lystopada 1991 r. URL: <http://www.constitutions/archives/184>.
8. Konstytutsiia Lytovskoi respubliky [Constitution of the Republic of Lithuania] vid 25 zhovtnia 1992 r. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm. [in Ukr.].
9. Kyrychenko, Yu. V. (2017) Aktualni problemy konstytutsiino-pravovoho rehulivannia prav, svobod ta obov'язkiv liudyny i hromadianyna v Ukraini v konteksti yevropeiskoho dosvidu [Actual problems of constitutional and legal regulation of the rights, freedoms and duties of a person and a citizen in Ukraine in the context of European experience] : monohrafiia. Kyiv : Tsentр uchbovoi literatury. 540 p. [in Ukr.].
10. Arakelian, M., Uzun, N. (2006) Zabezpechennia konstytutsiinoho prava liudyny na zakhyst prav i svobod sudom [Ensuring the constitutional right of a person to the protection of rights and freedoms by the court]. *Pravo Ukrainy*. Kyiv. № 1. pp. 19–21. [in Ukr.].
12. Konstytutsiia Korolivstva Ispaniia [Constitution of the Kingdom of Spain] vid 27 hrudnia 1978 r. URL: <http://vivovoco.rls>. [in russ.]
13. Konstytutsiia Respubliky Moldova [Constitution of the Republic of Moldova] vid 29 lypnia 1994 r. URL: <http://www.base.spinform>.
14. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
15. Konstytutsiia Portuhalskoi Respubliky [Constitution of the Portuguese Republic] vid 2 kvitnia 1976 r. URL: <http://worldconstitutions/archives>.
16. Rabinovych, P. M., Khavroniuk, M. I. (2004) Prava liudyny i hromadianyna [Human and citizen rights] : navch. posibnyk. Kyiv : Atika. 464 p. [in Ukr.].
17. Ivanovska, A. M. (2005) Konstytutsiine pravosudivstvo i zakhyst prav liudyny: pozytyvnyi zarubizhnyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Constitutional justice and protection of human rights: positive foreign experience and prospects for development in Ukraine]. *Universytetski naukovy zapysky*. № 3. pp. 36–42. [in Ukr.].
18. Konstytutsiia Hruzii [Constitution of Georgia] vid 24 serpnia 1995 r. URL: <http://www.georgian/constitution>.
19. Konstytutsiia Respubliky Albaniia [Constitution of the Republic of Albania] vid 21 zhovtnia 1998 r. URL: <http://www.worldconstitutions/archives/104>.
20. Konstytutsiia Respubliky Virmeniiia [Constitution of the Republic of Armenia] vid 27 lystopada 2005 r. URL: <http://www.constitutions/archives>.
21. Konstytutsiia Respubliky Serbiia [Constitution of the Republic of Serbia] vid 30.09.2006 r. URL: <http://www.parlament.gov.rs/content>.
22. Paranytsia, S. (2012) Realizatsiia prava liudyny na samozakhyst za dopomohoiu zbroi v Ukraini [Realization of the human right to self-defense with weapons in Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. Kyiv. № 3. pp. 70–73. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yurii Kyrychenko, Pavlo Nazarenko. The right to judicial protection in Ukraine and European states: theoretical and legal aspects of the improvement of art. 55 of the Constitution of Ukraine. The article examines the constitutional practice of regulatory regulation of the right to judicial protection, enshrined in Art. 55 of the Constitution of Ukraine and in similar norms of the constitutions of European states. There is a well-founded need to set out the specified norm in accordance with international standards in the field of regulation of the right to judicial protection.

It is noted that the right to legal protection enshrined in Art. 55 of the Constitution of Ukraine, is an inalienable human right to which considerable attention is paid not only by scientists, but also by practical workers. In addition, this right is also reflected in Part 3 of Art. 8 of the Constitution of Ukraine, according to which appeal to the court for the protection of constitutional rights and freedoms of a person and a citizen is guaranteed directly on the basis of the Constitution of Ukraine.

It is emphasized that the right to judicial protection is an internationally recognized human right, which is enshrined in the Universal Declaration of Human Rights (Article 8), the International Covenant on Civil and Political Rights (Article 2), as well as in the constitutions of Azerbaijan, Albania, and Andorra, Bulgaria, Armenia, Greece, Georgia, Estonia, Spain, Italy, Latvia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, North Macedonia, Moldova, the Netherlands, Germany, Poland, Romania, San Marino, Serbia, Slovakia, Slovenia, Turkey, Hungary, Croatia, Finland, the Czech Republic, Montenegro. And the constitutions of Austria, Belgium, Bosnia and Herzegovina, Denmark, Norway, France, Switzerland and Sweden do not provide for this right.

It was found that in the constitutions of European states there is no uniform approach to the subjects of the right to protection. At the same time, attention was drawn to the fact that in most constitutions of European states, any subjects of this right are not enshrined at all.

It was noted that in addition to judicial protection, the Constitution of Ukraine also provides for the right of everyone in the event of a violation of their rights and freedoms to apply for the protection of their rights and freedoms to extrajudicial entities that are authorized to protect the rights and freedoms of a person and a citizen. It is emphasized that, in addition to Ukraine, the institution of constitutional complaint is typical for Austria, Albania, Andorra, Armenia, Georgia, Spain, North Macedonia, Germany, Poland, Serbia, Slovakia, Slovenia, Croatia, the Czech Republic, Montenegro and Switzerland.

It has been found that the provision on the protection of the rights and freedoms of a person and a citizen by means not prohibited by law has been enshrined in the constitutions of Azerbaijan, Armenia, Latvia, Moldova, Portugal and the Czech Republic.

It is proposed in order to eliminate contradictions between the provisions of international legal acts and national legislation, as well as taking into account foreign experience regarding the constitutional regulation of the right to work, the provisions of Art. 55 of the Constitution of Ukraine to be laid out in accordance with the requirements of international documents on human rights.

Keywords: constitution, human rights, right to protection, judicial protection.

УДК: 349.22 : 331.9

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-70-76

**Наталія
ОБУШЕНКО**[©]
доктор юридичних
наук, доцент

**Володимир
КИЯН**[©]
кандидат
юридичних наук,
доцент

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОСНОВНІ ЕТАПИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Стаття розкриває, що трудове законодавство України розвивалося досить нестабільно. Це було обумовлено тим, що на різних історичних етапах наша країна перебувала у складі різних держав. Стаття висвітлює, що трудове законодавство сучасної України відрізняється певною нестабільністю та суперечностями у сфері економічної доцільності виробництва, між інтересами роботодавців із їхнім прагненням мати максимальний результат за мінімальних витрат та соціальними потребами робітників із їхнім бажанням мати необхідні правові гарантії. У статті досліджено, що сучасні соціально-економічні та політичні умови, що склались у нашій країні, а також виникнення нових професій і підвищення трудової мобільності громадян вимагають від законодавця пошуку нових засобів для врегулювання трудових і пов'язаних із ними правовідносин.

Ключові слова: соціально-економічні та політичні умови, врегулювання трудових і пов'язаних із ними правовідносин, систематизація трудового законодавства, нормативно-правовий акт, удосконалення трудового законодавства, історико-правові явища, передумови для формування трудового права, регулювання трудових відносин, регулювання трудової діяльності працівників, КЗпП України, соціально-економічна стабільність держави, соціальні потреби робітників.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні та політичні умови, що склались у нашій країні, а також виникнення нових професій і підвищення трудової мобільності громадян вимагають від законодавця пошуку нових засобів для врегулювання трудових і пов'язаних із ними правовідносин. Одним із таких засобів є систематизація

© Н. Обушенко, 2023

ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0002-5559-6118>
380958856077@ukr.net

© В. Киян, 2023

ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0002-8517-9876>
kiyan130869@gmail.com